

Ten geleide: kwalitatief onderzoek en software

Much to do about software?

Jeanine Evers

Voor u ligt een themanummer rond een weliswaar al langer bestaande, maar nog zeker niet overal in het alledaags kwalitatief onderzoek geïntegreerde werkwijze: het gebruik van (analyse)software.

Zelf maak ik al sinds begin jaren negentig van de vorige eeuw gebruik van analysesoftware voor kwalitatief onderzoek, en ik herinner mij nog goed mijn eerste kennismaking daarmee. Dat was KWALITAN, een Nijmeegs product, dat toen nog draaide onder MS-DOS. Ik was daar destijds heel blij mee, gezien de mogelijkheden om relatief snel en makkelijk je dataset te ordenen door het toekennen van codes aan fragmenten en dan de fragmenten per code te verzamelen en te zien wat er per code in de data stond. Dat was nog eens heel wat anders dan het knip- en plakwerk, dat ik bij mijn opleiding antropologie in Leiden had geleerd! Ik kan me nog herinneren dat onze docent kwalitatieve analyse ons met grote klem aanraade van het originele transcript vijf exemplaren te kopiëren voor het knip- en plakwerk, en het origineel in de kluis te bewaren. En vervolgens kwam het tijdrovende werk om uit die berg papier wijs te worden en daar toch met een soort helikopterblik naar te kunnen gaan kijken nadat je je eerst helemaal had ‘ondergedompeld’, zoals dat een goede kwalitatieve onderzoeker betaamt. Dat waren nog eens andere tijden!

Inmiddels ben ik vele jaren verder, geef ik zelf les in een analyseprogramma voor kwalitatief onderzoek, en loop ik al een tijdje rond op conferenties over analyseprogramma's. En wat me daarbij opvalt, is dat beginnende gebruikers steeds dezelfde vraag stellen: Welk pakket moet ik gebruiken? Welk pakket is het juiste voor mijn onderzoeksproject? Welk pakket is het beste? Nog afgezien van de vraag of op deze vragen wel een eenduidig antwoord te geven valt, is het echter ook de vraag of dit wel de juiste vragen zijn.

Het idee

Om op deze vragen wat meer zicht te krijgen, dacht ik, hebben we eigenlijk een experiment nodig met toepassing van verschillende programma's voor de analyse van eenzelfde dataset. Voor dat idee vond ik gehoor bij collega's uit Duitse, Engelse en Vlaamse netwerken van kwalitatieve onderzoekers. Samen hebben we een dataset gevormd met materiaal over de kredietcrisis, een daarbij passende vraagstelling geformuleerd en deze voorgelegd aan ontwikkelaars (*developers*) van analysesoftware. Het idee was, de resultaten van dit experiment te laten presenteren op een internationale conferentie, waar gebruikers en ontwikkelaars met elkaar in een constructieve dialoog de mitsen en maren van de analyses en de gebruikte software konden bespreken. Die conferentie heeft inmiddels in april

2010 plaatsgevonden aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Zowel commerciële als *open source*- en *freeware*-ontwikkelaars waren uitgenodigd deel te nemen aan het experiment, en daar is door een achttal van hen positief op gereageerd. Daarmee hebben wij iets bereikt dat nog niet eerder vertoond was, namelijk dat ontwikkelaars van analysesoftware bereid waren tijd te steken in een analyse om op basis van feitelijk analysewerk onderlinge vergelijking van hun pakketten mogelijk te maken in een openbare discussie! Daarnaast konden gebruikers via open inschrijving papervoorstellen indienen, over het gebruik van software bij kwalitatieve analyse. Alle papers van de ontwikkelaars en een selectie uit de papers die op de conferentie door gebruikers werden gepresenteerd, zullen worden gepubliceerd in het januarinumnummer van het Open Access tijdschrift *Forum: Qualitative Social Research* (www.qualitative-research.net/index.php/fqs). Daarin zal ook de precieze instructie aan de ontwikkelaars worden opgenomen.

Het 'experiment'

Atkisson, Monaghan en Brent hoorden bij de ontwikkelaars die ingingen op ons verzoek, maar zij konden vanwege een lopende patentaanvraag niet deelnemen aan de conferentie. Daarom hebben wij hen gevraagd om hun resultaten in dit themanummer van KWALON te presenteren (alsnog een primeur voor KWALON!). Zij zijn daar welwillend op in gegaan. Aangezien zij geen Nederlands spreken publiceren wij hun bijdrage en ook de aansluitende discussie in het Engels.

Om een en ander in perspectief te kunnen plaatsen, hier nog wat nadere informatie over het experiment. De dataset voor het experiment was via internet door ons verzameld, ging over twee tijdstippen (juni 2008 en juni 2009), omvatte data uit meerdere continenten en bestond doelbewust uit meerdere typen digitale bestanden (zowel krantenartikelen, websites en weblogs, als audio- en videobestanden in verschillende formaten). De ontwikkelaars waren zowel vrij in de selectie van materiaal uit de dataset, alsook in te volgen analysestrategie(en). De onderzoeksvraag luidde als volgt:

'Did views or arguments about the causes and prognosis of the economic crisis change between 2008 and 2009?' (met als subvragen:)

1. How do different actors identify the causes of the economic crisis?
2. How do different actors predict the future consequences of the economic crisis?
3. And how do they justify their positions?'

Voorts stelden we een zestal (reflectie)vragen rond het gebruik van de software, waarvan Atkisson, Monaghan en Brent er vier behandelen in hun artikel.

Toekomstvragen rond softwaregebruik

Wat komt er verder aan bod in dit nummer? Een heel aantal kwesties rond softwaregebruik die het verkennen meer dan waard zijn. Lijkt Atkisson met collega's een programma te hebben geproduceerd dat een voorbeeldige integratie tot stand kan brengen tussen mens en machine door het gebruik van Artificial Intelligence, volgens Kleinnijenhuis schort er nog wat aan de semantische netwerkanalyse in hun artikel, iets wat de supersnelle IBM SPSS Modeller geheel zelf lijkt te kunnen doen, zonder dat er veel mens aan

te pas komt, zoals Geers en collega's laten zien. Maar, is de vraag niet of dit alles gebaseerd is op enkel woordfrequenties, zoals Van Selm meent dat Atkisson et al. vooral deden? Of is de presentatie van een en ander hier debet aan, en bepaalt dat vooral de blikrichting, zoals Van Hout overtuigend aantoonde voor de journalistiek? En nu we het toch hebben over blikrichting: wat doet de onderliggende structuur van de analyseprogramma's eigenlijk met ons denken? Een vraag bij het experiment die Bosch en Mühlmeier als gebruikers eens tegen het licht hielden voor de momenteel meest gebruikte commerciële pakketten in Nederland en Vlaanderen, Duitsland en Engeland. Bovendien kan software ook nog voor iets heel anders gebruikt worden dan analyse, zoals Van Hout laat zien met zijn dataverzameling via software. Hannes daarentegen maakt er een combinatie van: de software die zij gebruikt, helpt om bestaande onderzoeksrapporten te beoordelen, overstijgend samen te vatten en te analyseren, en is daarmee een kruising tussen een dataverzamelings- en een analyse-instrument. Haar methode is overigens een nieuwe die toenemend populair aan het worden is: metasynthese. Is daarmee een nieuwe onderzoeksrichting ontstaan? En nu we het toch over onderzoeksrichtingen hebben: wat dacht u van het *E-project*, zoals Di Gregorio en Davidson dat noemen (in de recensie van Evers)? Zij zien dit als een nieuw genre in kwalitatief onderzoek, dat aangestuurd wordt door het gebruik van analysesoftware. Daarbij is de software veel meer dan een zoekmachine voor de dataset, en zal het *E-project* (in de software) een reflectie moeten zijn van het onderzoeksdesign. Kortom, veel nieuwe interessante vragen en kwesties om nader te verkennen in dit nummer en nog eens te overdenken!

Mijn voorlopige conclusie is dat software de toekomst gaat zijn van ons onderzoeksleven, en zoals uit dit themanummer blijkt, op veel meer manieren dan wij ons nu wellicht nog kunnen voorstellen!